

9. Emery M., Purser R. E. The Search Conference. San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1996.
10. Group Facilitation. Ed. By S. Schuman. San Francisco : Jossey-Bass, 2005. P. 473–494.
11. Rough J. Dynamic facilitation and the magic of self-organizing change. *The Journal for Quality and Participation*. 1997. Vol. 20. Is. 3. P. 34–38.
12. Rough J. Society's Break through! Bloomington : JimRough, 2002.
13. Schwarz R. Ground Rules for Effective Groups. *The Skilled Facilitator Fieldbook*. Ed. by R. Schwarz, A. Davidson, P. Carlson, S. McKinney. San Francisco : Jossey-Bass, 2005f. P. 61–68.
14. Weisbord M. R., Janoff S. Faster, Shorter, Cheaper May Be Simple; It's Never Easy. *Journal of Applied Behavioral Science*. 2005. Vol. 41. Is. 1. P. 70–82.

Надійшла до редколегії 29.10.2018 р.

УДК 351.21

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ “ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА” В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ

Малишева О. В.,

*аспірант кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління,
м. Харків*

Проаналізовано сучасні дослідження “громадянського суспільства” в науковому дискурсі українських учених різних галузей знань, наведено думки українських науковців щодо функціонування й розвитку “громадянського суспільства”, зроблено висновок щодо концепту “громадянське суспільство”.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, публічне управління.

Malysheva O. V.,

*Postgraduate Student of Regional Development and Local Government Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

MODERN STUDIES OF “CIVIL SOCIETY” IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF UKRAINIAN SCHOLARS

The modern researches of “civil society” in the scientific discourse of Ukrainian scholars of various fields of knowledge are analyzed, the opinions of Ukrainian scholars on the functioning and development of “civil society” are presented, the conclusion about the concept “civil society” is made.

Key words: civil society, state, public administration.

Постановка проблеми. Сучасна проблематика дослідження “громадянського суспільства” є одним із базових елементів дослідження галузей гуманітарних наук. Дослідники, оперуючи даною категорією, спираються на аналіз суспільної сфери, яка розвивається незалежно від держави, котра, у свою чергу, встановлює правила його функціонування та генезису. До інституцій громадянського суспільства відносять різноманітні громадські рухи, об'єднання, соціальні групи тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання проблематики громадянського суспільства, державного, публічного управління та їх місця у системі знань досліджували науковці різних галузей науки, зокрема: Т. Бельська [1], В. Корженко [5], Ю. Куц [7], В. Мартиненко [8], В. Наконечний [10] О. Пухкал [11] та ін. У той же час специфіка формування проблематики гро-

© Малишева О. В., 2018

мадянського суспільства, в науковому дискурсі українських учених різних галузей знань зокрема, висвітлена в науковій літературі ще не в повній мірі.

Мета статті – на основі аналізу дефініції “громадянське суспільство” узагальнити теоретичні підходи до даної категорії українських учених різних галузей знань.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники гуманітарної сфери все більше уваги приділяють сутності, механізмам розвитку, процесам розбудови громадянського суспільства. Цьому присвячено чимало наукових досліджень, дисертацій зокрема.

Так, Т. Бельська у своєму дисертаційному дослідженні “Державна політика та державне управління в умовах впливу глобального громадянського суспільства” говорить, що “сучасний світовий простір відзначається підвищенням ролі громадянського суспільства у прийнятті важливих державних і міжнародних рішень, що обумовлено зростанням невизначеності та нестабільності глобального світу, розширенням конфліктного простору, підвищенням напруженості у міждержавних відносинах, руйнуванні сталих структур, а також зміною характеру влади й управління соціумом” [1, с. 3]. Нею обґрунтовано структуру “глобального громадянського суспільства, до якої вона включає суспільні рухи, транснаціональні недержавні об’єднання, інформаційно-комунікаційні мережеві утворення, які мають синергетичний ефект і впливають на державну політику національних держав, міждержавних і регіональних об’єднань, міжнародні неурядові організації відповідно до функціонального призначення та цілей пропонує поділити на адвокатські, сервісні, think tank (аналітичні “мозкові центри”) та ідеологічні” [Там само, с. 7]. Визначаючи саме “глобальне громадянське суспільство”, авторка характеризує його як “великий, багатомірний, багаторівневий, взаємопов’язаний міждержавний відкритий соціальний простір, сповнений конфліктів і компромісів, які розгортаються та втілюються в контексті реалізації масштабних соціальних інтересів і взаємодії соціальних середовищ, видів і форм суспільного буття: організацій і громад, коаліцій і громадських рухів, громадських і бізнес-ініціатив, які, незважаючи на значні географічні відстані, часові бар’єри та результати діяльності, стають відчутними на національному рівні та у планетарному масштабі” [1, с. 9].

О. Пухкал у дисертації “Модернізація системи державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні” констатує, що якісні “зміни в структурі та змісті громадянського суспільства обов’язково детермінують переміни у формі та змісті держави, особливо в системі державного управління” [11, с. 3]. Ним розроблено авторську концепцію модернізації системи державного управління в контексті “взаємодії і взаємообумовленості розвитку держави та українського громадянського суспільства, у межах якої визначено її сутність, цілі і завдання, основні напрями, принципи та способи здійснення, а також інституційне, кадрове та ресурсне забезпечення та, зокрема серед інших нововведень, уточнено основні сценарії розвитку громадянського суспільства в Україні і рівень їх взаємообумовленості глибиною політичної реформи, трансформацією виборчої системи, сутністю державної політики, спрямованістю і масштабами модернізації системи державного управління” [Там само, с. 8].

Автором визначено, що взаємовідносини громадянського суспільства та соціально-правової держави мають базуватися на певних засадах та виділяє головні: по-перше, на законодавчому рівні закріпленій захист прав і свобод людини як пріоритет політики держави. По-друге, опрацьована регламентація повноважень держави за діями органів державної влади з боку інститутів

громадянського суспільства, забезпечення дієвості механізму стримувань та противаг, по-третє, наявність механізмів демонополізації влади, по-четверте, “дотримання демократичних процедур у ході розробки, прийняття та виконання законів із правовим закріпленням у них принципів та механізмів демократії, притаманних громадянському суспільству” [11, с. 14].

М. Гурицька у дослідженні “Основні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави” констатує, що “проблема взаємодії громадянського суспільства і держави в Україні постає як передумова становлення демократії, обмеження всепроникної ролі держави та її втручання в громадське й приватне життя” [2, с. 3]. Аналізуючи основні сучасні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави, нею виявлено, що останні детерміновані функціонуванням наступних культурно-історичних традицій – італійської, німецької та англо-американської, які формують їхні відмінності: “за соціал-демократичною моделлю громадянське суспільство розглядається як сфера приватних інтересів, або сфера об’єднань громадян нижчого від держави ієрархічного рівня; за корпоративною моделлю досліджено існування сильної, централізованої держави, яка служить інтересам суспільства, але при цьому бере активну участь в організації суспільних процесів; за ліберальною моделлю відбувається розмежування громадянського суспільства і держави, а взаємодія між окремою особою та державою має договірний характер” [Там само, с. 5]. Розглядаючи особливості розвитку громадянського суспільства в Україні, авторка пропонує брати до уваги досвід різних культур та особливості власного розвитку. На її думку це означає, що “суспільство, яке перебуває у стані трансформації, має формувати власну модель громадянських відносин, громадянського суспільства в цілому відповідно до власних історичних традицій, цінностей, культурних стереотипів” [Там само, с. 14]. Такий підхід надає можливість уникнути тотального відтворення класичної західноєвропейської моделі, а також формувати власне громадянське суспільство враховуючи місцеві та соціокультурні традиції держави.

Г. Зеленько в дисертаційному дослідженні “Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн вишеградської групи та України)” констатує, що “численні державні стратегії розвитку України, які ухвалено протягом останнього часу, безпосередньо або частково стосуються процесів становлення громадянського суспільства” [3, с. 3]. Ним на основі виокремлення специфіки та порівняльного аналізу специфічних рис процесів демократизації, форм політичної та громадської участі громадян у суспільному розвитку країн Вишеградської четвірки та України “обґрунтовано системно-функціональні аспекти і загальні закономірності процесів інституціоналізації громадянського суспільства у країнах означеного регіону” [Там само, с. 7]. Для інституціоналізації громадянського суспільства, пише Г. Зеленько, “важливим є переведення неінституціоналізованих форм його існування (неконвенційні форми політичної участі), які є непередбачуваними, а відтак конфліктогенними, в інституціоналізовані, що може здійснити тільки держава” [Там само, с. 27–28]. Тому розробка демократичного нормативно-правового поля та його конституалізація забезпечують дієвий простір для його становлення як суспільного інституту. Необхідною умовою інституціоналізації громадянського суспільства є інституціоналізація влади.

Є. Качмарський у роботі “Місцеве самоврядування в контексті становлення громадянського суспільства в Україні” доводить, що місцеве самоврядування в нашій державі перебуває у відношенні “коеволюції до громадянського суспільства та є його базовим інститутом”. Громадянське суспільство

формується не просто “знизу”, пише автор, а передусім через “громади з їхнім засадничим принципом самоврядування”. В онові його лежать різні форми громадських самоорганізацій та саморегуляцій. “Місцеве самоврядування, констатує Є. Качмарський, починає діяти як базовий інститут громадянського суспільства лише тоді, коли налагоджена взаємодія з іншими інститутами громадянського суспільства, і ця взаємодія складає конструктивну опозицію державній владі” [4, с. 4–5]. А розвинуте та інституціоналізоване місцеве самоврядування, наголошує він, “маючи реальну, а не декларативну правову, організаційну, матеріально-фінансову самостійність, маючи на правовому, інституціональному і функціональному рівнях відповідні умови для своєї діяльності, сприятиме вивищенню громадянського суспільства над державою або хоча б забезпечуватиме паритетні відносини між ними” [Там само, с. 10–11].

У дисертаційному дослідженні В. Купрій “Організації громадянського суспільства як суб’єкти вироблення державної політики”, зокрема, узагальнено наукові підходи до визначення та обґрунтовано поняття організацій громадянського суспільства як “суб’єктів творення державної політики, під якими пропонується розуміти добровільні, самоврядні об’єднання громадян, які створені в унормованому законом порядку за їх власною ініціативою на основі спільних потреб та інтересів, які реалізують законні цілі стосовно своїх немайнових прав та громадянських свобод без мети одержання прибутку та не прагнуть виконувати (або виконують) функції державних органів” [6, с. 5]. Автором констатується, що організації громадянського суспільства є “складовою “дотичного середовища” державної політики та можуть набувати статусу учасників державно-політичного процесу. Вони вступають у взаємодію з головними творцями державної політики, здійснюючи вплив, тиск, громадський контроль та оцінку діяльності влади” [Там само, с. 12]. І хоча подібна участь має, як правило, представницький та консультативний характер, показником дієвості взаємодії органів державної влади та організацій громадянського суспільства в процесі в процесі прийняття управлінських рішень, є ступінь довіри між учасниками. А здійснення діагностики сектора організацій громадянського суспільства, на думку автора, “є однією із головних передумов організації процесу вироблення державної політики” [Там само].

А. Матвійчук у дисертації на тему “Громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства” говорить, що процеси розвитку громадянського суспільства тісно пов’язані з діяльністю самоорганізованих груп громадян за інтересами, які інституціоналізуються в процесі своєї діяльності. Подібними “інститутами стають, зокрема громадські організації, які реалізують приватні, корпоративні економічні, політичні, культурні та інші інтереси різноманітних соціальних груп, здійснюють значний вплив не лише на становлення громадянського суспільства, а й на демократизації ні процеси в державі, сприяють налагодженню дієвого соціального діалогу між ними” [9, с. 3]. Ним доведено, що громадські організації – “це свідомо консолідація зусиль членів громадянського суспільства, направлена на представлення власних інтересів в органах державної влади”. А. Матвійчук виділяє три моделі функціонування громадських організацій, а саме: “англосаксонську (ліберально-індивідуалістичний тип, який заохочує до приватної ініціативи, необмеженої власності, незалежності від держави у здійсненні соціальних програм), континентально-європейську (державна стимулює і забезпечує соціальні інвестиційні проекти), скандинавську (лобіювання інтересів окремих груп при гарантованому державою мінімуму соціального забезпечення)” [Там само, с. 5-6].

У роботі О. Рябеки “Організації громадянського суспільства та їх роль у функціонуванні державного управління: політологічний аналіз” подано евристичну модель системи державно-громадського управління, що складається з двох рівноцінних компонентів: зі сторони “держави – орган, інститути, апарат, механізм державного управління, принципи організації та діяльності апарату державного управління; з боку громадянського суспільства – аналітичні науково-дослідницькі центри, центри соціального партнерства, дорадчі громадські ради, колегії, інститути або організації громадянського суспільства, конвенційні з державною владою принципи організації та діяльності організацій громадянського суспільства” [12, с. 6].

Автором надається власне визначення структури громадянського суспільства, під яким він розуміє “добровільні, самоврядні об’єднання громадян, які створені в установленому законом порядку за їх власною ініціативою на основі спільних потреб та інтересів, які реалізують законні цілі стосовно своїх немайнових прав та громадянських свобод без мети одержання прибутку та не прагнуть виконувати функції державних органів, при цьому зрілість та перспектива розвитку громадянського суспільства пов’язана зі створенням об’єднань, організацій громадянського суспільства на різних рівнях владних структур” [Там само, с. 7]. Ним також доведено, що “влада держави і влада громадянського суспільства як різновиди соціальної влади у структурі суспільного організму країни вступають у взаємодію, перебуваючи, відповідно, у формі організації та самоорганізації, і породжують специфічний вид організаційної взаємодії, у якому 75-80 % активності має належати державі, а все інше – організаціям громадянського суспільства” [12, с. 16].

Ю. Тишкун у дисертації “Інституціоналізація громадянського суспільства в Україні як чинник раціоналізації державної бюрократії”, зокрема, на підставі аналізу змістового наповнення теорії бюрократії М. Вебера ним визначено “механізми політичного впливу структур громадянського суспільства на державну бюрократію, зокрема на її раціоналізацію, як за посередництвом представлених у владі політичних партій (вони здійснюють політичне керівництво реформами, формування їх законодавчої бази), так і безпосередньо, тобто через громадські організації (розробляють програми реформ, надають їм кадрове забезпечення), ЗМІ і громадську думку (здійснюють контроль за реалізацією стратегії розвитку)” [13, с. 6]. Ю. Тишкун констатує, що “інституціоналізація громадянського суспільства являє собою процес формування і закріплення в суспільній свідомості соціальних норм, правил, статусів і ролей, які визначатимуть особливості функціонування добровільних асоціацій, зокрема рамки їх практичного впливу на державний апарат” [Там само, с. 13]. Таким чином, дослідження “громадянського суспільства” в науковому дискурсі українських учених охоплюють різні галузі наукових знань, даний феномен досліджується багатьма науковцями.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розвиток та дієвість громадянського суспільства в Україні є нагальним завданням держави, публічного управління, суспільства в цілому. Система публічного управління має надати можливості для впровадження основних засад розвитку громадянського суспільства, через яке залучити якомога широкі коло громадян до прискореного розвитку соціуму. В Україні науковці різних галузей знань активно досліджують громадянське суспільство, різні його компоненти, надають слушні пропозиції щодо його вдосконалення та всебічного розвитку.

Подальшими напрямками дослідження можуть бути розробка механізмів вдосконалення взаємодії інститутів публічної влади і громадянського суспільства моніторинг стану розвитку громадянського суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бельська Т. В. Державна політика та державне управління в умовах впливу глобального громадянського суспільства : автореф. дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.01. Дніпро, 2017. 42 с.
2. Гурицька М. С. Основні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 14 с.
3. Зеленько Г. І. Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн вишеградської групи та України) : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Київ, 2007. 34 с.
4. Качмарський Є. І. Місцеве самоврядування в контексті становлення громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 16 с.
5. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління. *Державне будівництво*. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2016. № 1. URL: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf> (дата звернення: 01.10.2018).
6. Купрій В. І. Організації громадянського суспільства як суб'єкти вироблення державної політики : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.01. Дніпро, 2017. 17 с.
7. Куц Ю. О. Природа та сутність державного управління. *Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування* : електр. зб. наук. пр. Херсон. нац. технічн. ун-ту. 2013. № 12. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/Kuc_s.pdf (дата звернення: 01.10.2018).
8. Мартиненко В. М. Державне управління: шлях до нової парадигми (теоретико-методологічний аспект) : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2003. 220 с.
9. Матвійчук А. В. Громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2008. 15 с.
10. Наконечний В. В. Управління містом: теоретико-методологічний вимір : монографія. Харків : Цифрова друкарня № 1, 2012. 263 с.
11. Пухкал О. Г. Модернізація системи державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2011. 39 с.
12. Рябека О. Г. Організації громадянського суспільства та їх роль у функціонуванні державного управління: політологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2011. 21 с.
13. Тишкун Ю. Я. Інституціоналізація громадянського суспільства в Україні як чинник раціоналізації державної бюрократії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Львів, 2009. 18 с.

Надійшла до редколегії 29.10.2018 р.

УДК 35.08

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "МЕРИТОКРАТІЯ" ЯК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ

Охотникова О. В.,
*аспірант кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
м. Київ*

Проаналізовано сучасні підходи до поняття "меритократія", поняття "меритократія як механізм формування управлінської еліти", визначено принципи меритократії як механізму формування управлінської еліти, до яких слід віднести об'єктивність, цілеспрямованість, постійність, легітимність, результативність, вимірюваність.

Ключові слова: еліта, управлінська еліта, меритократія, відбір та селекція кадрів, формування управлінської еліти, система кар'єрного зростання кадрів системи публічного управління.

© Охотникова О. В., 2018